د محمد صدیق پسرلي په یوه غزل کې د موقعیتي اوب څېرنه

پوهنمل تاج محمد رحیمي

لارښود استاد: دکتور پوهاند اجمل ښکلی

لنډيز

اوب د چاروالې ژبپوهنې اړوند موضـــوع ده، چې په ژبپوهنه او ادبپوهنه دواړو کې د تطبیق وړ ســـاحه لري. په معاصرو ګرامرونو کې د چاروالې ژبپوهنې کار عملي ساحو ته داخل شو، چې په دې کې د اوب بحث هم د پام وړ دی. اوب مختلف ډولونه لري لکه: ژبنی او نا ژبنی اوب، چې نا ژبنی بیا په نورو ډولونو لکه: فرهنګي او موقعیتي اوب او داســـې نورو ویشـــل کېږي. په دې مقاله کې، چې عنوان یې دئ (د استاد پسرلي په یوه غزل کې د فرهنګي اوب څېرنه) تر بحث لاندې په فرهنګي او موقعیتي اوب کار شـوی. د پسرـلي یو غزل غوره شـوی او په هغې کې لومړی پر فرهنګي او بیا پر موقعیتي اوب خبرې شـوي. البته له غزل څخه مخکې د اوب په اړه معلومات راوړل شوي، چې لومړی اوب وپېژندل شي او بیا په اصلي موضوع بحث وشي.

سریزه

د استاد پسرلي په یوه غزل کې د موقعیتي اوب څېرنه، په زړه پورې موضوع ده. په دې لیکنه کې د اوب پر تعریف، ډولونو او بیا په ځانګړي ډول فرهنګي او موقعیتي اوب پېژندنه وړاندې شـوې، چې له دې پېژندو وروســته اصـلي موضـوع ته د ورتګ لاره پرانستل شوې ده. اوب د چاروالې ژبپوهنې اړوند موضوع ده، خو دا چې په ادب پوهنه کې هم د کار ساحه لري، نو اړینه وه چې د دې دواړو ســـاحو په پام کې نیولو سره باید د اوب مســـله په غزلو یا شـــعرونو کې هم وڅېړل شي. فرهنګي اوب د یوې ټولنې ټول فرهنګي ارزښـــتونه په پام کې نیسيـ. هره ټولنه خپل فرهنګ او کولتور لري، د هرې ټولنې د فرهنګ پېژندنې لپاره اړینه ده، چې لومړی یې موقعیت وپېژندل شي، چې په کوم موقعیت یا ځای کې رامنځته شـوی بیا یې پر فرهنګي اړخونو او اوب پوهېدل اسـانه دي. په دې لیکنه کې د استاد صدیق پسرلي له ګل بڼ څخه یو غزل انتخاب شوئ، په غزل کې لومړی فرهنګي اوب په نښه شوی او تر بحث لاندې نیول شـوی او بیا یې د فرهنګي او موقعیتي اوب پر اړیکو خبرې شـوي او د غزل په ځینو برخو کې موقعیتي اوب ته کتنه او څېرنه شـــوې. دا چې فرهنګي او موقعیتي اوب سره نږدې اړیکې لري، نو له موقعیتي اوب پرته د فرهنګي اوب څېرنه به له سـتونزو خالي نه وي، نو ما ځکه په دواړو برخو چې فرهنګي او موقعیتي اوب ګډ کېږي تر بحث لاندې نیولي. په دې مقاله کې له مختلفو معتبرو داخلي او خارجي ماخذونو ګټه اخیستل شوې. د موضوع پر شالید او د متن اصلي برخه ټوله تحلیل شوې.

کلیدي کلمات: اوب، فرهنګي اوب، موقعیتي اوب، غزل

د څېړنې اهمیت

د دې څېړنې اهمیت په دې کې دی، چې د ادب او ژبې اړیکې به نورې هم قوي شي، بل اهمیت یې په دې کې دئ، چې په اشعارو کې به هم فرهنګي، موقعیتي او ژبني اوبونه راځرګند شي.

د څېړنې موخې

د دې مقالې عمده موخه دا ده، چې لوســتونکي به په دې پوهه شي، چې په اشــعارو کې څنګه کولی شــو، د چاروالې ژبپوهنې پر مټ اوبونه پیدا کړو.

د څېړنې پوښتنې

- اوب څه ته ویل کېږي؟
- د صدیق پسرلي په غزلو کې فرهنګي اوبونه شته کنه؟
- څرنګه کولی شو، د موقعیتي اوب پر مټ فرهنګي اوب په غزل کې په ګوته کړو؟

د څېړنې میتود او کړنلاره: د دې لیکنې بنه انټرنیټي او کتابتوني ده. د تشریحي، توضیحي او تحلیلي میتود څخه کار اخیستل شوی دی.

د څېړنې شالید

کله، چې د چاروالې ژبپوهنې سره مخ شــوم او هلته د اوب یا بافت، چې په انګلیسيـ کې ورته context ویل کېږي سره ا شنا شوم، نو دا راته څرګنده شوه، چې د چاروالې او ادراکي ژبپوهنې پر مټ کولی شو، په ا شعارو کې هم د څېړنې ځینې برخې تر بحث لاندې ونیسو. د معمول سره سم مې د استاد صدیق پسرلي په یوه غزل کې فرهنګي اوب موضوع د مقاله لیکنې لپاره غوره کړه. ما فکر کولو، په دې برخه کې به د خامو موادو له کمبود سره مخ شــم، خو له نېکه مرغه د هلوځلو او مطالعې وروســته مې معلومه کړه، چې د اوبونو په اړه په ځینو کتابونو کې معلومات شــته، نو لومړی مې خام مواد راټول کړل، د اوب او په ځانګړي ډول د فرهنګي اوب په اړه په ځینو انګلیسيـــ، پښـــتو او دري کتابونو کې معلومات راغلي دي، چې دلته یې د شـــالید په بڼه یادونه اړینه بولم. د موضوع د ښې څېړنې لپاره مې مختلف کتابونه او مقالې پیدا کړې، چې په هغې ډله کې، چې د اوب په اړه په کې په بشپړ تفصیل سره بحث شوئ، د سمیع الله شاهد د ماسترۍ تېزس(د هالیډې د چاروالې نظریې پر بنسټ د اوب څېړنه) دئ، چې په کابل پوهنتون کې په ۱۴۰۲ لمریز کال دفاع شــوئ. په دغه تېزس کې د اوبونو بشــپړ بحثونه راغلي، چې ما یې په کې د فرهنګي اوب برخې څخه د خپلې مقالې د بشپړولو لپاره ګټه اخیستې ده. د دې ترڅنګ اجملي ښکلي په خپل کتاب (د ژبپوهنې نظریې) کې، چې په ۱۴۰۱ لمریز کال د پکتوس خپرندویه ټولنې لخوا خپور شــوئ، د اوب په اړه ځینې بحثونه خپاره کړي دي، چې د دې مقالې د غني کولو لپاره ترې ګټه اخیســتل شــوې. د کابل پوهنتون بله اســتاده، ښــاغلې راحلې حمیدزۍ هم د (ګذار از مقوله و میزان به دســتور نقش ګرای نظام مند هالیدی) کتاب کې چې په ۱۳۹۸ لمریز کال کابل کې خپور شـــوئ، د اوب یا بافت په اړه ځینې معلومات خپاره کړي، چې په دې مقاله کې ترې ګټه اخیستل شوې. د پښتو او دري په پرتله په انګلیسي ژبه د فرهنګي اوب یا (Culture context) په اړه ډېر معلومات خپاره شوي دي، چې ما دلته په خپله مقاله کې له دوو انګلیسي مقالو څخه، چې یوه یې (Theories of Culture) نومېږي او په ۱۹۷۴م کال خپور شوی، په دغه مقاله کې د فرهنګي اوب په اړه په زړه پورې معلومات خپاره شـــوي. بله مقاله، چې ما ترې د ماخذ په توګه ګټه اخیســـتې (One Child Policy in China) نومېږي، چې په ۲۰۱۱م http://geography .about.com/od/population geography/a/onechild.htm ویب سایټ خپره شوې. په دې مقاله کې هم د فرهنګي اوب په اړه لږ ډېر معلومات راغلي، چې ما ترې ګټه اخیســتې. اوس بحث دا دئ، چې د اســتاد پسرـلي په یوه غزل کې فرهنګي اوب ځیرنه، باندې چا کار کړئ کنه. په دې اړه ما هیڅ معلومات پیدا نکړل، چې مشــخص پر همدې موضـوع پرې چا کار کړئ وي او یا به زما د مطالعې ساحه کمزورې وي او په دې به نه یم توانیدلی، چې په اړه یې معلومات پیدا کړم، خو څومره چې ما

هڅه وکړه په دې موضوع مې مشخص معلومات تر لاسه نکړل، نو ځکه مې اړینه وبلله، چې د استاد صدیق پسرلي په یوه غزل کې فرهنګي او موقعیتي اوب وڅېړم، څو په راتلونکي کې، د لوستونکو لپاره د خامو موادو په توګه ګټور تمام شي.

اوب

مخکې له دې، چې د اســـتاد پسرـــلي په یوه غزل کې د موقعیتي اوب ځېرنه وکړو، اړینه ده، چې د اوب په اړه معلومات ولرو. د اوب کلمه، که څه هم په نورو ژبو کې زیاته کارېدلې، خو په پښتو ژبه کې عامه شوې نده. لومړی به د اوب وپېژنو، د اوب له ډولونو سره به اشنا شو، بیا به پر فرهنګي اوب او همدارنګه به د پسرلي په غزل کې د موقعیتي اوب په اړه معلومات تر لاسه کړو.

اوب د اوبدلو په مانا دئ. په متن کې دننه، له متنه بهر او متنو پورې اړوند اړیکو راټولو ته اوب وایي. د جملې چاپیریال ته هم اوب ویل کېږي، دا په دې معنا هغه چاپیریال ، چې جمله پکې ویل شـــوې او د جملې شـــاوخوا پروت دئ. په دري کې بافت او په انګلیسي کې ورته کنټکس ویل کېږي.

د اوب اصـطلاح اوږده مخینه لري. د دې اصـطلاح کارونه د سـکندریانو په ځانګړي ډول اریسـتار خوس او په متن کې بیا قیاس ته ورګرځي. په هر حال داسـې تر نظر راځي، چې اوب د ننۍ ورځې د کارونې پر بنسـټ د آګدن او ریچارډ کتا (د مانا مانا) څخه را پورته شوئ.

په لومړیو کې اوب یوازې ژبني چاپیریال یا د جملو سیاق او سباق ته ویل کې ده، چې جمله کې به د کلمو له اوډونه پیدا کېده. د اوب اصطلاح د هغو اصطلاحاتو له ډلې څخه ده، چې په اسانۍ سره نه شو کولای د هغه تشریح او سمه ژباړه وکړو، خو سره د دې یې هم تعریفونه شوي دي، چې ځینو ته یې اشاره کوو:

هغه څه چې په ژبپوهنه کې د اوب په نامه پېژندل کېږي او موږ ورته د متن د ښـه پېژندلو او ارزونې لپاره اړتیا لرو، د مسـلمانانو په فرهنګ کې تقریباً د شان نزول، اسباب نزول، مقام او په فارسي ادبیاتو کې مقتضای حال بلل کېږي.

اوب خپله یو بل متن دی او هغه پټ متن دئ، چې له ښـــکاره متن سره ملګرتیا کوي، اوب هغه پل دئ، چې د ژبې او له ژبې بهر ساحو ترمنځ اړیکه ټینګوي.

اوب هغه منځنۍ سـطحه ده، چې رغښـت له بهر موقعیتونو سره نښـلوي، په بله وینا د اړیکو هغه نظام دئ چې د بنې (ګرامر او کلمو) او بهرنۍ نړۍ ترمنځ پروت دی او د ژبې بهرنۍ مانا جوړوي

اوب د ژبې بهر نړۍ ته وایي، چې د ژبې په جوړښت کې مهمه ونډه لري، پر دې بنسټ ژبه نبغ پر نبغه نه، بلکې د مفهوم سازۍ پر مټ نړۍ تعریفوي او دا هر څه د ژبې په مانیزه برخه کې شونې کېږي. (شاهد، ۱۴۰۲: ۲۱ – ۲۲)

د اوب دنده

قرینه په دوو برخو ویشـل کېږي، یو په ژبه کې دننه، چې سـیاق ورته وایي او بل له ژبې بهر، چې قرینه ورته وایي. د دې دواړو دنده د مانا په لېږد او پوهاوي کې مرسته ده، مثلا: احمد خر شو. د دې جملې په مانا د پښتني فرهنګ په رڼا کې پوهېدای شو، چې دلته « خر» د خاکستري نه، بلکې خجالت مانا لري. (ښکلی، ۱۴۰۱: ۹۰).

اوب په لومړي سر کې په دوو برخو ویشـل کېږي: چې یو ته یې ژبنی اوب او بل ته یې نا ژبنی اوب ویل کېږي. بیا ناژبنی اوب په دوو برخو ویشـل کېږي: یو ته یې موقعیتي اوب او بل ته یې فرهنګي اوب ویل کېږي. د موقعیتي او فرهنګي اوب لپاره داکتر راحله حمیدزی په خپل کتاب (ګذار از مقوله و میزان به دستور نقش ګرای نظام مند هالیدی) کې داسې یو مثال وړاندې کړئ: (که په یو ورزشي میدان کې خلک سره راټول شي دې راټولېدنې ته موقعیتي اوب ویل کېږي، خو که په همدې میدان کې د یوه ښار، یوه

ولایت او بیا د یوه هېواد خلک سره راټول شـــوي وي او له مختلفو لارو خپل معلومات سره شریک کړي، دې ته فرهنګي اوب ویل کېږي.) په لومړیو کې اوب یواځې په ژبني چاپېریال پورې اړه لرله، خو ورسته دا ساحه پراخه شوه او نورو برخو ته یې هم مخه کړه. په ژبپوهنه کې د لومړي ځل لپاره « کت فورد» د اوب تجزیه وکړه، د ژبني اوب لپاره یې د (هم بافت ، شریک اوب – co- text) اصطلاح وکاروله او د نا ژبني اوب لپاره یې د (موقعیتي اوب - context) اصطلاح وکاروله. (حمیدزی، ۱۳۹۸: ۱۱۴).

نا ژبنی اوب: ژبنی اوب په دوو برخو ویشل کېږي، چې یو ته یې موقعیتي اوب او بل ته یې فرهنګي اوب ویل کېږي. د ژبني اوب پر وړاندې ناژبني اوب دئ، چې موخه یې تر ژبې بهر چاپیریال دئ او د متن په مانا اثر ولري. آن تر دې پورې، په ناژبني اوب کې د جملې مانا د ورته جملې د مانا سره مخالفه وي، کله چې د ناژبني اوب پر بنســټ متن څېړو، د ناژبني اوب ترڅنګ د ژبني اوب څېړل هم اړین دي، چې ناژبني اوب وګړي، څېزونه، مهال، ځای او... په بر کې نیسي یا پکې شامل دي. د موضوع د ښه وضاحت لپاره به لومړی موقعیتي اوب او بیا ورپسې فرهنګي اوب معرفي کړو، چې په ترتیب سره خپلې ا صلي مو ضوع ته ور داخل شو. ناژبني اوب په دوه برخو موقعیتي او فرهنګي اوبونو وېشل کېږي. فرهنګي اوب تر موقعیتي اوب پراخه ســاحه لري. په واقعیت کې د موقعیت اوب په لوی قالب کې مانا کېږي، چې هماغه فرهنګي اوب دئ، ځکه باورونه او موجود فرهنګي شــیان دي، چې موقعیت په ځانګړې مانا سره منځته راوړي او د دواړو په مرســته متن په ناژبني چاپیریال کې جوړېږي،ناژبني اوب له ژبې بهر په موقعیتي او فرهنګي اړیکو پورې تړاو لري. (شاهد، ۱۴۰۲: ۴۰)

فرهنګي اوب: مخکې له دې، چې فرهنګي اوب په اړه بحث وکړو، لومړی به فرهنګ وپېژنو بیا به پر فرهنګي اوب خبرې وکړو. فرهنګ یوه زړه اریایی مرکبه کلمه ده، چې د پوهې او علم په معنا ده. ریښه یې له اوستا سره تړلې او له اوستایي ژبې څخه راوتلې کلمه ده. فرهنګ دانش، ادب،علم، معرفت،ښــوونه او روزنه، د یو قوم او ملت علمي او بدوي اثارو ته فرهنګ ویل کېږي. په فرهنګ کې هنرونه، تعلیم و تربیه، رســنی... او داســې نور ډېر موارد راتللئ شي. پوهاند محمد رحیم الهام د فرهنګ په اړه (په کارنامه ارشـیر بابکان کتاب) چې په پهلوي ژبه لیکل شـوئ او د بابکان کارنامې یې په کې لیکلې دي. د فرهنګ کلمه له تعلیم او تربیې سره مساوي یا معادله بولي. په قدیمي فارسي ادبیاتو کې هم د مفهامو په تغیر، فرهنګ، کلمه کارول شوې، چې معنی یې علم، دانش پوهه ده. پښــتو ژبه کې خوشــحال ختک په خپلو اشــعارو کې د فرهنګ کلمه کارولې. په دســتارنامه کې، چې د اخوند درویزه په حجوه کې لیکل شوې داسې وایي:

هر بیان یې ناموزون مجهول بې رنګه
خالي پاتو له دانشه له فرهنګه

بل ځای وایي:

ختک لا پریږده په درست افغان کې
عجب که هسې فرهنګیالی راشي
(هېوادمل، ۱۴۰۲: ۱۵)

فرهنګ، چې د یوې ټولنې مادي او معنوي شتمني ګڼل کېږي او د یو ولس ټول هغه ارزښتونه پکې شامل دي، چې د دوی له افکارو، دودونو، رســم او رواج، مذهب، عقیدو، باورونو، کرکو، انګېرنو او ګډ ټولنیز ژوند په اوږدو کې له مختلفو خواو څخه رامنځته شــوي وي، هغه ګډ ارښــتونه دي، چې له ژبې سره یو ځای یوه ټولنه له بلې ټولنې څخه رابېلوي، هره ټولنه فرهنګ لري او د خپل فرهنګ چاپیریال سره ســم خپل ژوند چارې پر مخ وړي. د دې تر څنګ هر ولس د خپل فرهنګ په چوکاټ کې په ورځینو خبرو اترو کې یو شــمېر داســې نومونې ، کلمې او عبارتونه کاروي، چې په بل فرهنګ او ټولنه کې یا هېڅ مانا نه لري او یا هم په بدله مانا کارول کېږي، نو د یوې ټولنې په دا سې ا صطلاحاتو هغه وخت

پوهېدلای شو، چې موږ د هغې ټولنې له فرهنګ سره اشنايي ولرو، د مانا پوهنې له مخې ورته فرهنګي اوب وايي، فرهنګي اوب هغه اوب دئ، چې په ځانګړي فرهنګ کې په ځانګړي مانا سره کارول کېږي او دغه ځانګړې مانا د يوې ټولنې د خلکو له هغو باورونو ، عقيدو، ايډيالوژۍ او افکارو څخه سرچينه اخلي چې د دوی په منځ کې شــتون لري. فرهنګي اوب د مانا په لېږد کې خپله ونډه لري. يا د متن پوهېدلو لپاره موږ ته دا لار پرانيځي، چې له يادې جملې يا متن څخه د هغې ټولنې چاپېريال او فرهنګ مطابق او سمه مانا واخلو لکه:

چې تا پګړۍ پر سر کړه کړه

زه به چار ګل په پوزه نېغ ودرومه

زموږ په فرهنګ کې پګړۍ نارينه په سرکوي او چار ګل ښځې په پوزه کوي، په دې متن کې د پګړۍ اړيکه له نارينه سره او د چارګل اړيکه له ښځينه سره ده. له دغو اړيکو پوهېږو چې په لومړۍ مسره کې د (تا) نومځری نارينه لپاره کارول شوې او نارينه ته اشاره ده او دويمه مسره کې د (زه) نومځری د ښځينه لپاره کارول شوې او ښځينه ته اشاره ده. د دې اړيکو په پوهېدو کې راسره فرهنګي اوب مرسته کوي.

فرهنګ خپله يو متن دئ، متن د مانا لپاره ټول فرهنګي او موقعيتي شراط په نظر کې نيسي.ــ موږ متن ټولو هغهو اثارو ته ويلای شــو، چې د يوه هېواد د تمدن او فرهنګي ميراث په توګه يادېږي. په متن کې ټول ليکني، تجسمي ، اوريز، سينمايي ، او معماري اثار شاملېږي. په بله وينا هر هغه څېز، چې د يوې ټولنې فرهنګ پرې پېژندل کېږي متن دئ. متن په يوه ځانګړې فرهنګي او موقعيتي اوب کې رامنځته کېږي او همدارنګه فرهنګ د يوې ټولنې ګډه پوهه ده، چې فرد ته د نړۍ په اړه ذهنيت ورکوي. هر متن زموږ له ګډې پوهې يا فرهنګ سره مناســبه او متضاده اړيکه لري. په هر هېواد کې دا سې فرهنګي، ديني او تاريخي اثار شته چې په پېژندلو سره يې د هغه سيمې فرهنګ راته ښايي لکه: چرته په يوه سيمه کې مسجد وينو پوهېږو، چې د دې سيمې خلک مسلمانان دي او که چېرته کليسا وينو پوهېږو، چې د سيمې خلک غير مسلمانان دي. همدارنګه د تاج محل چې دمينې سمبول دی يا اسلامي ودانۍ او داسې نور... له فرهنګي پلوه ډېر داسې بناوې او اثار موجود دي چې متن يې شمېرلی شو. (شاهد، ۱۴۰۲: ۵۲-۵۴).

"فرهنګي اوب" هغه ټولنيز، تاريخي او کلتوري چاپېريال ته اشاره کوي، چې په هغه کې يو څه تجربه کيږي. په فرهنګي اوب کې د يوې ځانګړې ټولنې يا ډلې عقيدې، دودونه، ارزښــتونه او عملونه شــامل دي. د فرهنګي اوب پوهيدل د هنر، ادبياتو، رســنيو او اړيکو د مختلفو بڼو تشريح او تحليل لپاره او همدارنګه د کلتوري اړيکو د ساتلو او د مختلفو ټولنو په باريکيو پوهيدو لپاره مهم دي. فرهنګي اوب هغه اوب ته ويل کېږي، چې انسانان په کې له نورو سره اړيکه ټينګوي. (R.M, 1974: 73)

هر ټولنه په خپله فرهنګي حوزه کې ژوند کوي، کله داسې هم کېږي، له يوې حوزې بلې ته انتقال شي. د انسانانو کلتور جامد نه بلکې متحرک دئ. دا په دې مانا، چې کلتورونه يا فرهنګونه بدليدی يا شريکېدلئ شي. د بېلګې په توګه ويلئ شــو، چې په (۱۹۷۹م) کال کې چين د خپل هېواد د نفوســو د محدودولو لپاره يوه پاليسي.ـ جوړه کړه، چې هره جوړه به يو ماشــوم زېږوي، که سرغړونه يې وکړه، نو جرمانه به ورکوي، چې همدې تګلارې د نفوســو د کنترول په اړه د چين کلتور بدل کړ. که څه هم د چين فرهنګ له نورې نړۍ سره توپير لري، خو په دې کار سره يې په نړۍ کې يو نوی فرهنګ رامنځته کړ. (Rosenberg, M , 2011)

په ا شعارو کې اوب په بڼستيزه توګه کولائ شي، له دوو لارو وکارول شي. يو دا، چې شاعر کوم اوب خپل شعر ته ټاکي، ښــايي هغه ســتاينه وي. دويم دا، چې ممکن شــاعر کوم اوب خپل شــعر ته ټاکي، ښــايي د بل څه په اړه خبرې وي. په ټوليز ډول شاعر کولائ شي، د يوې صحنې له مخې د پېښې او ځای يا هره پديده د فيزيکي، ټولنېزې، کلتوري، چاپېريال او وخت په چوکاټ کې د شعري اوب په مټ راونغاړي. سميع الله شاهد په خپل تيزس (د هاليډې د چاروالې نظريې پر بنسټ د اوب څېړنه) کې د کوچيش نظر راخيســتئ، چې وايي : ((شــاعر په ټوليز ډول کولائ ، په شــعر کې ســتاينه وکړي او يا هغه ځيزونه وکاروي، چې لوستونکي ته د ستاينې او توصيف ماناوې ورکړي. دې ته کووچش دويم اوب وايي. نوموړی زياتوي، چې مفهومي اوب له يوې خوا په کيفي ډول او له بلې خوا په مهالي ډول او د چاپير يال نورو اړخونو له امله يو پېچلی مفهوم دئ، چې موږ په فيزيکي او چاپېريالي اوب تړلي، خو مفهومي اوب تر نورو ډولونو سربېره د ژبني، متني، فرهنګي ، ټولنيز، خبرې اترې، د بدن ځانګړي غړي،

ویونکي، اوربدونکي، موضـوع او چاپېریالیز اړخونه په اوب کې کولائ شي، چې په سـیمه ییز او نړیوال اوب کې هم شـامل شي. (شاهد، ۱۴۰۲: ۷۱)

د شاعر د اوب لپاره د بدن ځانګړي غړي، انګېزې، فیزیکي، بیولوژیکي، ذهني، عواطف په ټولیزه توګه بېلابېل موقعیتونه دي، چې کېدای شي، دا ټول د شاعر په شعر خپل اغېز پرېږدي، د شاعر فیزیکي وضعیت په ځانګړي ډول د شاعر روغتیا کېدائ شي، چې د ده په لیکوالۍ او د اسـتعارو په نوښت د کارونې لامل وګرځي. د اسـتاد پسرـلي په یوه غزل کې د ژبني اوب ترڅنګ د موقعیتي او فرهنګي اوب څرکونه هم څرګند دي. پسرـلی د خلکو له منځه راوتلی شـاعر دئ، د خپلې زمانې ، چاپېریال او فرهنګ تاثیرات یې په غزل کې له ورایه ښکاري. د مو ضوع په دې برخه کې د ا ستاد پسرلي په یوه غزل کې د فرهنګي اوب ځیرنه ا صلي بحث دئ، خو د موضـوع د ښـه وضـاحت لپاره به د نوموړي په شـعر کې د فرهنګي اوب ترڅنګ، موقعیتي او ژبنۍ اوب هم وګورو، چې موضوع نوره هم روښانه شي. لومړی به د پسرلي صیب غزل راوړو او بیا به په کې د اوبونو بحث وڅیرو، چې په لاندې ډول یې ټول موضوعات راوړل شوي دي:

غزل

۱

څه به وي دا مات ګړی، ګودر په نڅا راوله
سترګې لږ ورواړوه او لمر په نڅا راوله

۲

نه وایم د عشق نشې چې خر په نڅا راوله
راوله، د ورک کلي رهبر په نڅا راوله

۳

پام کوه د هیلو توفاني بېړۍ به واړوې
چا درته ویل چې سمندر په نڅا راوله

۴

خیر که یې ملا صاحب شپېلۍ د اسرافیل ګڼي
وي که تقاضا د حسن غر په نڅا راوله

۵

ټول جهان به څه کوې، در واړوه د مخ پلو
لږ څه د خپل کلي مازیګر په نڅا راوله

۶

یوه ادا یې بس که د ګور په غاړه هم وي څوک
یوه موسکا کافي ده محتضر په نڅا راوله

۷

وغوړوه دواړو ته د خپلو کرشمو لمن
سولې ته مومن وي که کافر په نڅا راوله

۸

ورکه کړه له خلکو خپله سپکه او درنه پله
لږ څه خو میزان د خیر و شر په نڅا راوله
۹
واچوه په سپک نظر د ړیرو ګویندو ته اور
لږ څه خو د مړه ولس نظر په نڅا راوله
۱۰
ګونديږ چې په سترګو غړولو موږ هم روږدي شو
وغړوه سترګې بې بصر په نڅا راوله
۱۱
مه ځوروه ښکلي ښاپېرۍ په لړي غرونو کې
هغه په تقوا باندې غاور په نڅا راوله
۱۲
مونغښتي دېري شپې په غم کې د پسرلي ربه
جشن د نوروز ته مو سحر په نڅا راوله
(پسرلی، ۱۴۰۱: ۸۹۵)

په غزل کې فرهنګي اوب: شـاعر، چې کله شـعر وايي، په خپل شـعر کې داسـې کلمې کاروي، چې د اړوند موقعيت، فرهنګ، حالاتو او مهال څخه متاثر شوئ وي. کله، چې يو شعر وايو يا يې اورو، نو د شعر کلماتو ته په کتلو ورته موقعيتي، ژبنی، فرهنګي او نور اوبونه ټاکلئ شو. د ا ستاد صديق پسرلي په پورته غزل کې هم موږ د شعر کلماتو ته په کتو مختلف اوبونه ګورو او هر يو ته يې په خپل ځای کې ځای ورکو.

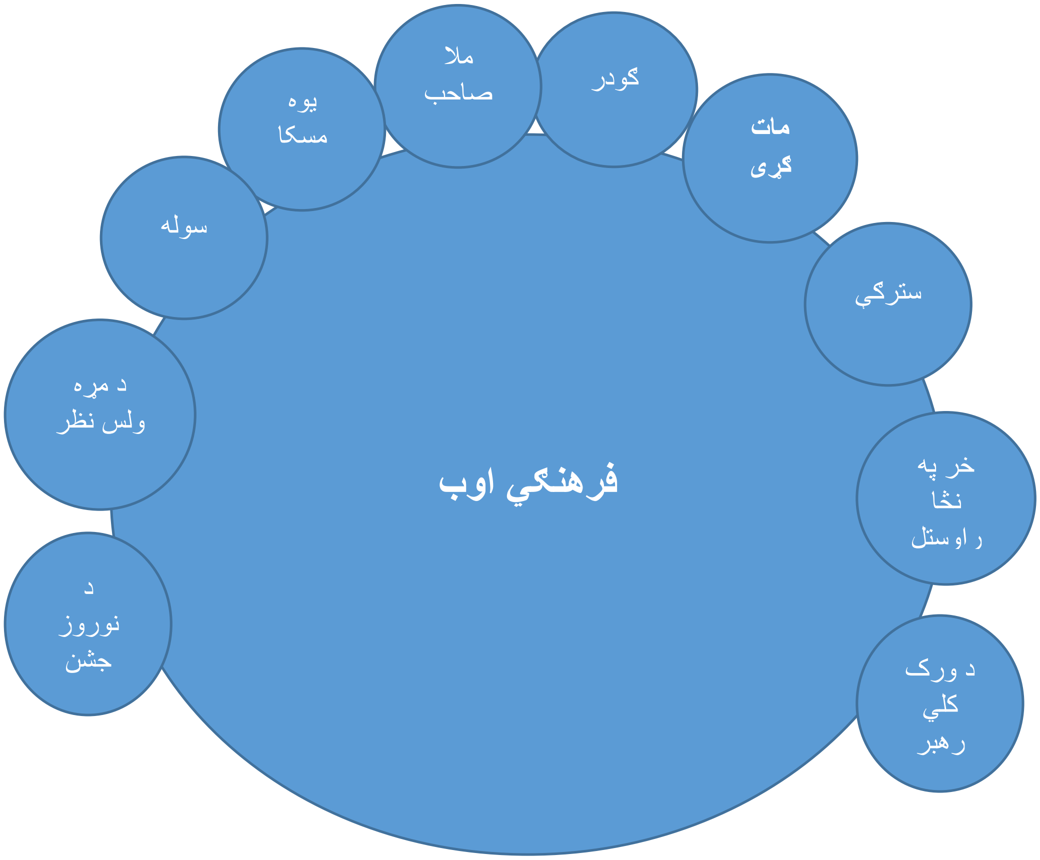

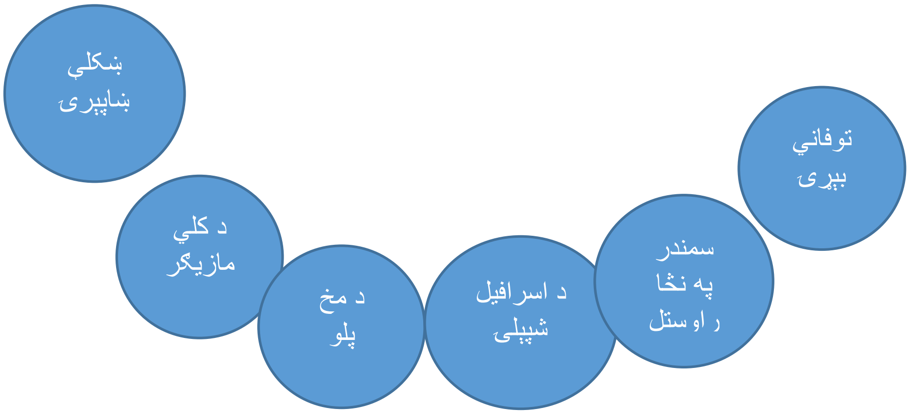

شاعر په لومړي بيت کې د (مات ګړي يا مات منګي) يادونه کړې ده. د پښتنو په فرهنګ کې منګی يا ګړی د ډېر ارزښت وړ دئ. د مازيګر په وخت کې د کلي نجونې سره راټولې شي او خپل خپل منګي په ترخ کې واخلي او د ګودر په لور حرکت کوي. له ګودره د اړتيا وړ اوبه په منګي کې راوړي. دلته شـاعر په خپل فرهنګي چاپيريال کې غوښـتنه کړې، چې مات منګي به څه ټول ګودر په نڅا راوله. خبره يې د نجونو د شور او مستۍ کړې. د فرهنګي اوب يوه ښېګڼه هم همدا ده، چې شاعر د خپل فرهنګ په دايره کې د خپل فرهنګ توکي راټولوي او د شعر په لمن کې يې خوندي کوي. نو ګودر او منګی د پښتني فرهنګ توکي دي او شاعر د خپل غزل په لومړي بيت کې دا ځای کړي، هغه يوه لنډۍ ده چې وايي:

ګودر ته ځم راپسې راشه
منګي مې دوه دي نرۍ ملا مې ماتوينه

پورته لنډۍ هم د فرهنګي اوب په چوکاټ کې د منګي او ګودر ياد تازه او فرهنګي ارزښـت يې سـاتلئ دئ. په پښـتنه ټولنه کې (خر) يو داسـې موجود دئ، چې د سـختو کارونو لپاره ترې ګټه اخيسـتل کېږي، خو بيا همدا خر، د کم عقل، بې عقل، نادان او ناپوهه په مانا سره هم په استعاري مفهوم کاروي. شاعر دلته له خپل مخاطب څخه غوښتنه کوي او وايي ورته، چې (د عشق نشې) زه درنه د خر په نڅا راو ستل نه غواړم، خو د دې وطن او کلي هغه ورک مشر او رهبر په نڅا راوله، چې خپل کلي او وطن ته يې پام شي. د وطن ابادۍ ته يې مخه شي. د ورک کلي رهبر هم يوه مفهومي اسـتعاره ده، چې اشـاره يې هغه چا ته ده، چې د هېواد مشري کوي او د جوړولو فکر ورسره نه وي. شاعر د غزل په دريم بيت کې د (طوفاني بېړۍ) خبره هم د خپل فرهنګ په دايره کې کړې ده. په پښـتني فرهنګ کې کله، چې بېړۍ چلوونکي په باد او باران يا طوفان کې په سـيند کې بيړۍ چلوي، نو ويل کېږي، چې کښـتۍ يا بېړۍ طوفاني شـوه مانا دا، چې بېړۍ د غرقيدو خواته روانه ده. دلته له طوفاني بېړۍ څخه مطلب د غزقيدو ده. نو شـاعر وايي، چې پام دې وي، چې سـمندر په نڅا مه راوله ګني بېړۍ به په کې غرقه شي. که فرهنګ اسـلامي وي او که پښـتني، ټول په دې عقيده يو، چې کله د قيامت ورځ راځي، نو (اسرافيل عليه سـلام) به شـپلۍ پوه کړي او ټوله دنيا به له منځه ولاړه شي. همدارنګه په پښتنه ټولنه کې ملا او ديني عالم ته په درنه سترګه کتل کېږي، نو دلته شاعر د غزل په څلورم بيت کې وايي، که ملا صاحب يې د اسرافيل شپېلۍ هم ګڼي، خو ته د حسن او ښکلا غر د خپلې شپېلۍ په زور په نڅا راوله.

ږښتنې پېغلې، چې کله له چا ستر کوي یا ناز او کر شمه کوي، نو په خپل پلو مخ پټوي، مانا دا چې په ږښتنو پېغلو کې په پلو مخ پټول یو فرهنګي دود دئ. دا فرهنګ په افغاني او په ځانګړې ډول پښـــتني ټولنه کې زیات دود دئ، چې کله نجونو ته مخې ته نارینه راځي، نو ژر خپل مخ په پلو پټ کړي، څو یې نامحرم سـړی ونه ګوري، شـاعر د خپل غزل په پنځم بیت کې همدې فرهنګ ته په اشارې سره وايي، چې نور جهان به خپل کار کوي، ته په خپل پلو مخ پټ کړه او د همدې مخ پټولو سره د خپل کلي مازیګر په مسـتی او نڅا راوله. د کلي مازیګر هم فرهنګي ریښـه لري. په کلو او بانډو کې هر مازیګر د کلي هلکان سره راټولېږي او مختلفې لوبې کوي، نجونې هر مازیګر د ګودر دیدن ته ځي او منګي په سر ترې اوبه راوړي، چې شـــاعر د کلي مازیګر او د پلو ارزښت ته په کتلو دا فرهنګي توکي په خپل غزل کې ځای کړي دي.

شاعر د خپل غزل په شپږم بیت کې هغو خلکو ته په ا شاره، چې عمر یې خوړلی وي او د ږښتني فرهنګ په چوکاټ کې ورته (د ګور په غاړه ویل کېږي). کله چې انسـان زوړ شي، عمر خوړلی شي او کومه سـهوه یا خراب کار وکړي، نو د ټول کلي خلک ورته پېغور کوي، چې فلانکی د ګور په غاړه دئ او خراب یا ناروا کارونه کوي. نو شـاعر وايي، چې که یوه نری مسـکا دې وکړه، نو د ګور په غاړه ولاړ انسانان به هم په نڅا راولې.

په پښتو کې فرهنګ او دود دئ، چې کله دوه ډلې یا دوه لوري سره جنګونه یا شخړې وکړي، نو بیا ورته د ننواتې او زاری لمن غوړوي. یا ځینې وايي، چې (پلو یا لمن) درته غوړوم، چې نور جنګ مه کوه. مانا دا، چې په پښـــتنو کې د لمن غوړول یو ډېر لوی کار او درونډ فرهنګ دئ، که څوک د لمنې د غوړولو خیال ونه ســاتي، نو ټول خلک پرې بد وايي، شـــاعر د خپل غزل په اووم بیت کې همدې خبرې ته د فرهنګي اوب په چوکاټ کې اشاره کړې او وايي چې : ټولو ته ننواتې وکړه، لمن ورته وغوړوه او د امن او سولې راو ستلو هڅه وکړه. په همدې بیت کې شاعر د (لمن غوړولو) فرهنګي توکی خوندي کړئ دئ او د سولې د راو ستلو هیله یې څرګنده کړې ده.

شاعر د خپل غزل په اتم، نهم، لسم، یولسم او دولسم بیت کې د فرهنګي اوب په رڼا کې دغه فرهنګي توکي رانغاړلي : مونږ ټول په دې عقیده یو، چې د قیامت په ورځ به د میزان تله وي او په هغې کې به د هر انسان د خیر او شر زره زره حسابېږي، نو د میزان د تلې یادونه دلته فرهنګ پورې هم اړه لري، چې شـاعر یې یادونه کړې. شـاعر د مړه ولس یا د ویده ولس د وېښـولو خبره هم کړې او د هغوی د بیدارولو لپاره یې هڅه کړې ده. همدارنګه یې د ښکلې ښاپېری خبره هم کړې ده. کله، چې په پښتنو کې د ښایست او ښکلا خبره کېږي، نو حتماً به د کوه قاف د ښاپېری او د چین ماچین د ښاپېری خبره ورسره تړلې وي، چې په ږښتو فرهنګ او کلتور کې د ښـــکلا لپاره د ښـــاپېری کلمه ډېره کارول کېږي او شـــاعر هم په خپل غزل کې د ښـــاپېری ذکر کړئ دئ. همدارنګه د افغاني فرهنګ کې د نوروز د جشن ذکر هم شته، چې مخینه یې لرغونو تاریخونو ته رسېږي او شاعر یې په خپل شعر کې یادونه کړې ده.

په ټوله کې ویلی شو، چې ا ستاد محمد صدیق ږسرلي په خپل غزل کې د ږښتني فرهنګ توکي له فلکلور څخه راټول کړي دي. د مات ګړې یا منګي او د ګودر په نڅا راوستل، د لمر یادونه، د ورک کلي رهبر په نڅا راوستل، توفاني ببړی، سمندر، د اسرافیل علیه سـلام شـپېلی، ملا صـاحب، د مخ څخه د پلو لرې کول، د کرشـمو او ننواتو لمن غوړول، د سـولې راوسـتل، مومن او کافر، د میزان تله، د خیر او شر تلنه، د مړه ولس په نڅا راوستل، د سترګو غړول، د ښکلې ښاپېری یادونه او د نوروز جنش ذکر، دا ټول د پښـتنو د فرهنګ توکي او مواد دي، چې شـاعر د خپل فرهنګي چاپېریال په رڼا کې په فرهنګي اوب کې ځای پر ځای کړي دي، نو ویلئ شو، چې استاد پسرلي په خپل غزل کې په ډېر هنر سره د خپل فرهنګ او کلتور توکي راټول او د غزل په چوکاټ کې یې خلکو ته وړاندې کړي دي.

د فرهنګي او موقعيتي اوب ترمنځ اړيکې

فرهنګي او موقعيتي اوبونه سره بېل نه دي، هر واقعي موقعيتي اوب مازې تصادفي نه دی، بلکې یوه کلیه ده. په بله وینا د چارو یوه داسې ټولګه ده، چې په یوه فرهنګ کې د یوې او بلې لپاره لازمې او ملزومې دي. د بېلګې لپاره که ښوونځی راواخلو. ښوونځی د موقعیتي او فرهنګي اوب ترمنځ ګډ اړخ لري. په ښوونځي کې هر متن، هغه که په ټولګي کې د ښوونکي خبرې، یادښتونه، د زده کوونکو لیکنې او که درسي کتاب یوه برخه وي، تل ورسره موقعیتي اوب مل وي. چې اوبونه یې په لاندې ډول دي:

- درس، چې دا تصور هم پکې دی، چې یو څه به ترې زده کوو.
- له زده کوونکو سره د ښوونکي اړیکې.
- له لوستونکي سره د درسي کتاب د لیکوال اړیکه.
- د پوښتنې او ځواب طرز.

دا پورته ټولې د فرهنګي اوب بنسټ په توګه د ښوونځي بېلګې دي، چې مانا یې هم له همدې تصوره یعنې ښوونځي د یوه فرهنګي بنسټ په توګه اخلي. د ښوونې او روزنې مفهوم، د ښوونې موخې، د کارکوونکي پېچلې ښوونیز رغښت، د ښوونځي قوانین، سلاکاران او... دا ټول عوامل فرهنګي اوب رامنځته کوي او په ټوله کې د متن د شننې طرز یې موقعیتي اوب ټاکي. فرهنګي اوب د متن شننې یوه پراخه ساحه ده. د موقعیت اوب د فرهنګي اوب ښکاروونکی او تصدیقوونکی دی.موقعیتي او فرهنګي اوب یو له بل سره اړیکې لري، فرهنګي اوب د موقعیتي اوب په مرسته پېژندلی شو. (شاهد، ۱۴۰۲ : ۵۵ – ۵۶)

له پورته بحثه معلومیږي، چې فرهنګي او موقعیتي اوبونه سره نږدې اړیکې لري. که موقعیتي اوب ونه پېژنو فرهنګي هم را ته پېژندل ګران دي. د بېلګې په توګه کله که د (حشراتو او او حرامو حیواناتو) د خوړلو موضوع یاده شي، نو ژر به مو ذهن ته د چین، جاپان او یا هم کوریا هېوادونه ذهن ته راشي. دا ځکه، چې دا هېوادونه په همدې خوړو مشهور دي، نو موقعیت مو وپېژندو ځکه مو فرهنګي اوب هم وپېژندو. اوس به د استاد پسرلي په پورته غزل کې موقعیتي اوب هم تر بحث لاندې ونیسو.

څه به وي دا مات ګړی، ګودر په نڅا راوله
سترګې لږ ورواړوه او لمر په نڅا راوله
(پسرلی، ۱۴۰۱: ۸۹۵)

په پورته بیت کې پسرلي د ګودر یادونه کړې. ګودر ځکه پېژنو، چې په پښتنو کې د ارزښت وړ دی. ګودر یو موقعیتي اوب دئ، د ګودر د کلمې په اورېدلو سره په پښتنو سیمو کې د منګي، ګړي، د پېغلو شور، د سنید شور، د بنګړو مات کودي... او دې ته ورته نور فرهنګي اوبونه ذهن ته ورځي. ګودر، چې موقعیتی اوب دئ په لاندې معناو سره کارول کېږي.

- په ځینو کلو کې ګودر په غاړه په مازیګر کې زلمي راټولېږي او کیسې کوي.

- په ځینو سیمو کې د گودر په غاړه نجونې منگي ډکوي.
- گودر په سیند د ورگډېدو ځای ته هم ویل کېږي (یعنې په گودر گډ شه، چې اوبه دې یو نسي.)
- گودر د ارامتیا او سکون لپاره هم کارول کېږي.

د گودر د موقعیت او ځای په پېژندلو سره موږ د فرهنگي اوب پېژندلی شـو. که زموږ په ذهن کې د گودر په اړه سـکیما یا چوکاټ موجود نه وي، نو فرهنگي اوب پېژندل یې مشـکله ده. که له یوه بهرني وگړي سره مخ شـی او د گودر په اړه معلومات ونلري، د فرهنگ په اړه یې هیڅ نه پوهېږي.

پسرلی په یو بل بیت کې وایي چې :

پام کوه د هیلو توفاني بېړۍ به واړوي
چا درته ویل چې سمندر په نڅا راوله
(پسرلی، ۱۴۰۱: ۸۹۵)

په پورته بیت کې پسرلي صیب د توفاني بېړۍ او سمندر یادونه کړې ده. که طوفاني بېړۍ په اړه جمله یا کوم بیت اورو، نو لومړی به مونږ سمندر، لوی سیند یا بحر پېژنو، ځکه چې بېړۍ په سمندر یا بحر کې توفاني کېږي. کله، چې د سمندر د اوبو سطحه له حده لوړه شي، هلته توفاني بادونه رامنځته کېږي، چې همدا توفانونه بېړۍ یا کښتۍ غرقوي. نو ویلی شو، چې توفاني بېړۍ ځکه پېژنو، چې د موقعیتي اوب پر بنسـټ سـمندر یا بحر پېژنو. که یو ماشـوم ته وویل شي، چې بېړۍ توفاني شـوې، کېدای شي پرې پوهه نه شي، ځکه چې د سمندر او توفان په اړه یې د معلوماتو سکیما کمزورې ده.
په یو بل بیت کې وایي:

خیر که یې ملا صاحب شپېلۍ د اسرافیل گڼي
وي که تقاضا د حسن غر په نڅا راوله
(پسرلی، ۱۴۰۱: ۸۹۵)

د اسرافیل د شـپېلۍ په اړه تصـور دا دی، چې کله د قیامت ورځ شي، اسرافیل علیه سـلام شـپېلۍ د خدای ج په امر شـپېلۍ پوه کړي او ټوله نړۍ هواره شي. د اسرافیل علیه سـلام ځای او موقعیت په اسـمانونو کې دئ، نو کله چې د اسرافیل ع ذکر کېږي نو ذهن ته مو راځي، په اسـمان کې به ورته الله ج امر وکړي او اسرافیلي شـپیلۍ به وغږوي. نو د اسرافیل شـپلۍ ځکه پېژنو چې د هغې موقعیت په اړه علماو معلومات راکړي اوس که یو هندو یا کوم بل کافر ته د اسرافیل ع د شـپلۍ خبره وکړي هغه به پرې پوهه نه شي، نو د موقعیتي اوب په مرسته کولی شو فرهنگي اوب په ښه کړو. شپیلۍ په مختلفو موقعیتو کې کارول کېږي لکه:
- اسرافیل علیه سلام شپېلۍ د قیامت د ورځې لپاره غږوي.
- شپونکی شپېلۍ د غره په لمن کې غږوي.
- مین شپېلۍ د خپلې معشوقې لپاره غږوي.
- پاړوگر شپېلۍ د مارانو د نیولو لپاره غږوي.

شـپیلۍ کېدای شي په نورو ځایونو کې هم وغږول شي، خو هر موقعیت ته په کتلو سره یې موږ فرهنگي اوبونه پېژنو، نو معلومه شوه، چې موقعیتي او فرهنگي اوبونه سره نږدې اړیکې لري.

په بل بیت کې وايي:

وغوړوه دواړو ته د خپلو کرشمو لمن
سولې ته مومن وي که کافر په نڅا راوله
(پسرلی، ۱۴۰۱: ۸۹۵)

په پورته بیت کې د سولې یادونه شوې، د سولې ، مومن او کافر ذکر او د لمنې غوړول موږ ته فرهنګي اوب معلوموي، خو د فرهنګي اوب د پېژندلو لپاره لومړی موږ هغه موقعیت پېژنو چرته چې ســولې ته اړتیا وي. هغه هېوادونه چې جنګونه په کې وي، تر نورو ډېره ســولې ته اړتیا لري، نو د راتلو لپاره زموږ په ذهن کې یو موقعیت موجود دئ او هغه ځای دی چېرته چې جنګ وي لکه : په افغانســتان کې چې د یرغل په مقابل کې جنګ وو، یا په عراق، ســوریه، یمن... او نورو هېوادنو کې چې جنګ دی، نو د سولې د فرهنګ خبرې په کې ډېرې ګرمې دي.

پسرلی صیب په یو بل بیت کې وایي چې :

مه ځوروه ښکلې ښاپېرۍ په لرې غرونو کې
هغه په تقوا باندې غاور په نڅا راوله
(پسرلی، ۱۴۰۱: ۸۹۵)

په پورته بیت کې ښــکلې ښــاپېرۍ خبره شــوې ده. د ښــاپېریو د اوســېدلو موقعیت یا ځای ټولو ته معلوم دئ، چې په غرونو کې ا سېږي. موږ یې په عامه محاوره کې هم وايي (چې، د کوه قاف ښاپېرۍ). د ښاپېرۍ په اړه به لومړی د هغې موقعیت پېژنو، نو بیا به یې د فرهنګي اوب په اړه خبرې کوو. نو د دې موضوع په پای کې ویلی شو، چې له موقعیتي اوب پرته پر فرهنګی اوب پوهېدل له ستونزو خالي نه ده.

پایله

په معاصرو ګرامرونو کې، د بحث روح له عنانوي ګرامر څخه اوښــتی او یو بل مخ یې غوره کړئ دی، خو دا په دې معنا هم نه ده، چې ګنې عنانوي ګرامر له کاره وغورځېد او هیڅ د کار وړ ندی. په معاصر ګرامر کې ډېر بحث پر چار او ادراک ترسره شــوی. د ادراکي او چاروالې ګرامر مختلف اړخونه تر بحثونو لاندې نیول شوي، په دې پایله کې د پورته جملو د راوړلو مقصد دا دی، چې په معاصرو ګرامرونو کې د چارولې ګرامر برخه نه یواځې په ژبې پورې بلکې په ادبپوهنه کې هم د کار ساحه لري. دا مقاله د چاروالې ژبپوهنې په مرسته د ادبپوهنې برخې څېړي. له ځینو سره به پوښتنه پیدا شي، چې د ګرامر له غزل سره څه کار دی؟ او دا پوښتنه به هم ورسره وي، چې غزل یا شــعر خو ګرامري حدود ماتوي، نو دلته د چاروالې ژبپوهنې له غزل سره څه کار؟ د دې پوښــتنو په ځواب کې ویلی شــو، چې چاروا له ژبپوهنه کې د اوب یا بافت بحث د پام وړ دی. بیا په اوبونو کې د فرهنګي او موقعیتي اوبونو

بحث د پاملرنې وړ گرځي، چې د همدې فرهنگي او موقعيتي اوب په چاپېرچل کې د اســتاد صــديق پسرــلي په يوه غزل کې د فرهنگي اوب ځيرنه شوې ده. لومړی اوبونه، د هغوی ډولونه او بيا ورپسې فرهنگي او موقعيتي اوب پېژندنه او په ترتيب سره په غزل کې لومړی فرهنگي او بيا موقعيتي اوب تر بحث لاندې ونيول شــو. هر فرهنگ د خپل اوب په چوکاټ کې څېړل کېږي. که مونږ په اوب پوهه نشو، نو بيا فرهنگي ، موقعيتي، ژبني او نا ژبني اوبونو باندې پوهېدل به گران کار وي. په مقاله کې غوره شوي غزل کې هم په فرهنگي او موقعيتي اوب بحث شــوی او ټول اړخونه يې روښــانه شــوي دي. د دې مقالې د پايلې په توگه ويلی شــو، چې فرهنگي او موقعيتي اوب د ا شعارو د ځيرنې لپاره ډېره ښه ساحه ده، چې د همدې لارې کولای شو د چارواڵې ژبپوهنې په مرسته په شعرونو او غزلو کې فرهنگي او نور ډېر اوبونه په پام کې ونيسو.

ماخذونه

١. پسرلی، محمد صديق. (١۴٠١ل). غزل بڼ، تکتو کتاب کور، کوټه.
٢. همدا اثر
٣. همدا اثر
٤. همدا اثر
٥. همدا اثر
٦. همدا اثر
٧. حميدزی، راحله.(١٣٩٨ل). گذار از مقوله و ميزان به دستور نقش گرای نظام مند هاليدی، کابلستان: کابل.
٨. شاهد، سميع الله.(١۴٠٢ل). د هاليډې د چارواڵې نظريې پر بنسټ د اوب څېړنه، ماستری تيزس .
٩. همدا اثر
١٠. همدا اثر
١١. همدا اثر
١٢. همدا اثر
١٣. ښکلی، اجمل. (١۴٠١ل). د ژبپوهنې نظريې، پکتوس خپرندويه ټولنه. : کابل.
١٤. هېوادمل، زلمی.(١۴٠٢ل). د افغانستان د فرهنگ تاريخ، د دوکتورا برنامې لکچر نوټ.
١٥. Kessing, R. M. (1974). Theories of Culture. In B. J. Siegel (Ed.).
١٦. Rosenberg, M. (2011, March 2). *China's One Child Policy: One Child Policy in China Designed to Limit Population Growth.*